

... ŞİİR BİLGİSİ ÖZET ...

Dilin, anlamı, ses ve ritim öğelerini belli bir düzen içinde kullanarak bir duyguyu, düşüncüyü kendine özgü bir duyuşla ifade etme sanatına **ŞİİR** denir.

ŞİİR VE ZİHNİYET

Zihniyet, bir döneme ait sosyal, siyasî, dinî, ekonomik, sanatsal ve kültürel hayatın duygu, anlayış ve zevk bütünüdür.

ŞİİRDE AHENK (SES VE RİTİM)

Şiirde sözcükleri oluşturan hecelerin, heceleri oluşturan seslerin nitelikleri ve bunların dizelerde uyumlu biçimde sıralanışı **ahengi** yaratır.

Şiirde ahenk unsurları şunlardır:

1. ÖLÇÜ (VEZİN)

Şiirde dizelerin hece sayısı ya da hecelerin uzunluk kısalıklarının denkliliğiyle ortaya çıkan uyuma **ölçü** denir. Türk edebiyatında kullanılan üç çeşit ölçü vardır.

a) HECE ÖLÇÜSÜ:

Dizelerdeki hece sayılarının eşitliğine dayanan ölçüye **hece ölçüsü** denir.

*Halk arasında “parmak hesabı” da denir.

* Hece ölçüsü milli ölçümümüzdür ve Türkçenin ses yapısına uygundur.

*Hece ölçüsü Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügati’t-Türk adlı eserinde ilk yazılı örnekleriyle yer almıştır.

*İslamiyet öncesi Türk edebiyatında tamamen ve halk edebiyatında büyük ölçüde hece ölçüsü kullanılmıştır.

*Türk şiirinde hece ölçüsünün en çok 7’li (manilerde), 8’li (semai, varsağı ve ilahilerde), 11’li (koşmalarda) kalıpları kullanılmıştır.

*Hece ölçüsünün iki temel özelliği vardır: hece sayısı ve durak.

Durak: Hece ölçüsünde dizelerin okurken durma yerleriyle belli bölümlere ayrılmasına **durak** denir.

•Duraklar sözcüğü ortadan bölemez.

•Bir şiirde ölçü aynı olabilir; ama değişik duraklar kullanılabilir.

*Geçip gider / koca ömrüm / yel gibi
Ardım dönüp / baka baka / giderim
Önümdeki / gelen zaman / yol gibi
Derdim alıp / büke büke / giderim
(4+4+3 **Duraklı 11’li Hece Ölçüsü**)*

Not1: Bazı şiirlerde veya dörtlüklerde tek bir dizenin ölçüye uymadığı görülebilir. Örneğin; üç dize 11 heceli bir dize 10 heceli olabilir.

Not2: Ölçü gereği bazı kelimelerde hece düşmesi olabilir.

*Karac’oğlan der ki yol büke büke
Yolumu döndürdüm çığırdım Hakk’a
Ağ yarin elinden gül koka koka
Nazlı yarım yaylasına göçtü mü
(**Karac’oğlan= Karacaoğlan**)*

b) ARUZ ÖLÇÜSÜ:

Hecelerin uzunluk ve kısalıkları temeline dayanan ölçüye **aruz ölçüsü** denir.

*Arap edebiyatından İran edebiyatına oradan da Türk edebiyatına geçmiştir.

*Aruz ölçüsü Divan edebiyatında kullanılmıştır. Halk edebiyatında kısmen, Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerinde de büyük oranda kullanılmıştır.

*Aruz ölçüsünün ilk örneği 11.yy.da Yusuf Has Hacip tarafından yazılan Kutadgu Bilig’tir.

Aruzun Şekilsel Özellikleri

* Sesli (ünlü) harfle biten heceler **kısa hece** ya da **açık hece** olarak ifade edilir ve nokta (.) işareti ile gösterilir.

*Sessiz (ünsüz) harfle veya uzun ünlü ile biten heceler **uzun hece** ya da **kapalı hece** olarak ifade edilir ve kısa çizgi (-) işareti ile gösterilir.

*Aruzla yazılmış bir dizeyi veznin parçalarına ayırmaya **takti (durak)** denir.

*Aruz ölçüsünde dizeler “**tefile**” denen parçalara bölünür. Bu tefilelerin en çok kullanılanları: fâ’ilâtün (-.--) mefâ’ilü (---) mef’ülü (---) fe’ülün (---)

* Aruz vezninde son hece açık dahi olsa kapalı kabul edilir.

*Aruz vezninde her şiir için tek bir kalıp kullanılır ve şiir bu kalıpla başlar bu kalıpla biter.

NOT: Aruz vezninde kullanılan ulamalara **vasl**; vezin gereği kısa hecenin uzun okunmasına **imale**; uzun hecenin kısa okunmasına **zihaf**; uzun hecenin olduğundan daha uzun (bir buçuk hece) okunmasına **med** adı verilir.

*Bu gamze değil belâdır ey dost
Bu hande değil cefâdır ey dost
- - . / . - . - / . - -
mef'ûlü / mefâ'ilün / fe'ûlün*

c) SERBEST ÖLÇÜ:

Hece veya aruz gibi herhangi bir veznin kullanılmadığı şiirlerin ölçüsü **serbest ölçü** olarak adlandırılır.

Nazım Hikmet'in 1920'lerde Aydınlık dergisinde yayınladığı serbest şiirler şiir geleneğimizden farklı kaleme alınmış ilk modernist şiirler olarak görülmektedir. Serbest ölçü edebiyatımızda özellikle Garipçilerin şiirleriyle yaygınlık kazandı.

ANLATAMIYORUM
*Ağlasam sesimi duyar mısınız
Mısrararımda
Dokunabilir misiniz
Gözyaşlarıma, ellerinizle
Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel
Kelimelerin de kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce
Bir yer var, biliyorum
Her şeyi söylemek mümkün
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum
Anlatamıyorum*

(Orhan Veli)

2. REDİF:

İki veya daha fazla dize arasında, **yazılışlarıyla beraber anlamları da görevleri de aynı** olan ek, kelime ya da kelime gruplarının tekrar edilmesine **redif** denir.

Redif Çeşitleri (Türleri)

1) Ek ile yapılan redif:

*Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan
Şimşek gibi, Türk atlarının geçtiği yoldan
-dan = redif*

2) Sözcük ile yapılan redif:

*Koyun verdi kuzu verdi süt **verdi**
Yemek verdi ekmek verdi et **verdi** **verdi**
Kazma ile döğmeyince kıt **verdi** **redif**
Benim sadık yarım kara topraktır*

3) Sözcük grubu ile yapılan redif:

*Bir vakte erdi ki bizim günümüz
Yiğit belli değil mert **belli değil** **belli değil**
Herkes yarasına derman arıyor **redif**
Dava belli değil dert **belli değil***

4) Hem ek hem sözle yapılan redif:

*Oklar uçup gider şahanlar **gibi**
Merd de aşıp gider aslanlar **gibi** **-lar gibi**
Kılıçlar oynasır ceylanlar **gibi** **redif**
Yeğîn olur leşler meydan içinde*

5) Dize ile yapılan redif:

*Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Yuvadaki kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni → Redif*

3. UYAK (KAFİYE):

İki veya daha fazla dize arasında, dizelerin sonundaki **yazılışları aynı, anlamları ve görevleri farklı** olan eklerin ya da sözcüklerin aynen tekrar edilmesine **uyak (kafiye)** denir.

Redif ve Kafiye Farkı:

*Redif dizede kafiye den sonra gelir ve dizelerin sonundadır.

*Redifin uyaktan ayrılan temel özelliği tekrar edilen ek ya da kelimeler arasında **görev ve anlam açısından** bir benzerliğin bulunmasıdır.

*Kafiyelerde benzerlik anlam ya da görevde değil **seslerdedir**.

NOT: Şiirlerde kafiye ve redif bulunurken önce dize sonlarında aynı görevde ve anlamda ek veya sözcüklerin bulunup bulunmadığına bakılır eğer varsa bunlar **rediftir**.

Daha sonra farklı görev ve anlamdaki yazılışları aynı ek veya sözcüklerin bulunup bulunmadığına bakılır eğer varsa bunlarda **kafiyedir**.

UYAK (KAFİYE) TÜRLERİ

a)Yarım Uyak: Dize sonlarındaki sözcüklerde tek ses benzeşmesine dayalı uyak çeşididir.

*Mehmed'im sevinin başlar yüksekte
Ölsek de sevinin eve dönsek de*

-e = **Yarım Kafiye**

b)Tam Uyak: Dize sonlarındaki sözcük ya da eklerde bir ünlü bir ünsüzden oluşan ses benzerliğine **tam uyak** denir.

*Nasıl yapacağım ey deniz, senden uzak a
Yanıp sönüyor gibi gözlerimde fenerin b
Uyuyor mu limanda her gece sallanarak a
Altundan çivilerle çakılmış gemilerin b*

-ak = **tam kafiye** -in = **redif**

-er = **tam kafiye**

NOT: Uzun ünlüler (â, î, û) iki ses değerindedir. Dolayısıyla uzun ünlülerle sağlanan uyaklar tam uyak; bir ünsüz bir uzun ünlüden oluşan uyaklar ise üç ses değerinde olduğu zengin uyaktır.

Bu gamze değil belâdır ey dost

Bu hande değil cefâdır ey dost

-dır ey dost = **redif** -â = **tam kafiye**

c) Zengin Uyak: İkiiden fazla dize arasında en az üç ses benzerliği esasına dayanan uyak çeşidine **zengin uyak** denir.

*İkbal için ahhâbı siâyet yeni çıktı
Bilmez idik evvel bu dirâyet yeni çıktı
yeni çıktı = **redif** - âyet = **zengin kafiye***

d) Cinaslı Uyak: Ses bakımından aynı(sesteş) anlam bakımından farklı sözcük ya da söz öbekleriyle kurulan uyak çeşididir.

Deli koyun

Deli kurt deli koyun koyun

Yârinden ayrılanın cinaslı uyak

Adını deli koyun

e) Tunç Uyak: Dize sonundaki bir sözcük olduğu gibi diğer dizenin sonunda da geçiyorsa tunç uyak vardır.

*Bursa'da eski bir cami avlusu
Mermer şadırvanda şakırdayan su
-su = **Tunç Uyak***

UYAK DÜZENİ(KAFİYE ÖRGÜSÜ)

a)Düz Uyak: Her dizenin kendinden sonraki dizeyle uyaklı olduğu kafiye örgüsüne **düz uyak** denir.

*Uyak düzeni:

	1	2	3
1. dize	a	a	a
2. dize	a	a	a
3. dize	a	b	a
4.dize	a	b	b

*Bursa'da eski bir cami avlusu a
Mermer şadırvanda şakırdayan su a
Orhan zamanından kalma bir duvar b
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar b*

*Kandırıp yandır ki adam olasın a
Ocaklar söndür ki sen de gülesin a
Böyle gelmiş böyle gider bilesin a
Arzuhal eyledim hal oğul sana b*

b)Çapraz Uyak: Her dörtlüğün birinci dize ile üçüncü; ikinci dize ile dördüncü dizesinin uyaklı olmasına **çapraz uyak** denir.

*Uyak düzeni:

1. dize	a
2. dize	b
3. dize	a
4.dize	b

*Aşkınla ne garip hallere düştüm. a
Her şeyim tamam bir sensin noksan, b
Yağmur taş demeden yollara düştüm. a
İçim ürperiyor, ya evde yoksan. b*

c)Sarma Uyak: Dörtlüklerdeki birinci dize ile dördüncü dizenin; ikinci dizeyle üçüncü dizenin kendi aralarında uyaklı olduğu kafiye örgüsüne **sarma uyak** denir.

*Uyak düzeni:

1. dize	a
2. dize	b
3. dize	b
4.dize	a

*Perdemiz üstünde uçan leylekler a
Şimdi ay vurunca yabancı, uzak b
Mavi bir iklimden kanat çırparak b
Geçen leyleklere benzeyecekler a*

d)Mani Tipi Uyak: Tek dörütlükten oluşan mani, rubai ve tuyuğ gibi nazım şekillerinde gördüğümüz bu uyak tipinde(X) ile gösterilen üçüncü dize serbest, diğer bütün dizeler kendi arasında kafiyelidir.

*Uyak düzeni:

1. dize a
2. dize a
3. dize x
4.dize a

Bahçelere gül gerek a
Güllere bülbül gerek a
Senin gibi güzele x
Bencileyin kul gerek a

e) Örüřük Uyak: Terza-rima nazım biçiminde kullanılan uyak türüdür.

Kafiye řeması: a b a b c b c d c e
şeklinde dir.

4. İÇ KAFİYE: Dize ortalarında bulunan ve mısra sonlarındaki uyakla uyumlu ses benzerlikleridir.

Değildim ben sana mâil sen ettin aklımı zail
Bana ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı

5.ALİTERASYON: Şiirde aynı sessiz harflerin tekrarıyla oluşan ahenktir.

Kınalı kuzum benim kırdı seken keklığim
Bitir řu kara kışı kime kar ki ayrılık

6.ASONANS: Şiirde aynı sesli harflerin tekrarıyla oluşan ahenktir.

Uzaklařır usul usul bir vapur limandan
Uğuldar ufuklarda ses duman duman olur

7.TEKRİR(YİNELEME): Şiirde anlamı güçlendirmek amacıyla kelime ya da kelime öbeklerini tekrarlama sanatıdır.

Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi
Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır.

ŞİİR DİLİ

Şiir dilinin ayrırcı özellikleri

- ✓ Şiir dilinde imge, alışılmamı bağdaştırmalar, söz sanatları vardır.
- ✓ Şair yazım ve noktalama kurallarına uymak zorunda değildir.
- ✓ Şiir dili günlük dilin özelliklerini barındırır.
- ✓ Az sözle çok şey anlatmak amaçlanır.
- ✓ Şiir dili, anlatılmak istenene göre yeni anlamlar yüklenmiş bir dildir.
- ✓ İmgenin etkisiyle soyut ifadelere fazlaca yer verilebilir.
- ✓ Sözcüklerin gerçek anlamı dışında kullanılması yaygındır.
- ✓ Şiir dilinde yan anlam değeri yüksek sözcükler kullanılır.
- ✓ Şiir dilinde her okuyana farklı anlamlar yansıtan ifadelere yer verilir.

İMGE

İmge, dinleyici ya da okuyucunun zihninde oluşturulan, üretilen, çizilen görüntü ve duygulardır.

İmgenin ortaya çıkış nedeni: Şiirde imge bir zorunluluktur. Çünkü bir iletişim aracı olarak dış dünyaya sıkı sıkıya bağlı olan dil, sınırlıdır; her şeyi anlatmaya yetmez. Oysa insanın duygu, düşünce ve hayali sınırsızdır.

İmgenin oluşma aşamaları şunlardır:

- ✓ Şair dış dünyayı gözlemler,
 - ✓ Zekâsı ve sezgi gücüyle gözlemlediği unsurlardan kendine göre bir seçme ve eleme yapar,
 - ✓ Bilincinde, şair duyarlığında bunlar arasında değişik ilişkiler ve bağlantılar kurar,
 - ✓ İlginç gelebilecek, anlamlı, hayret ve hayranlık uyandırıcı soyut bir görüntü oluşturur,
 - ✓ Bu özgün görüntüyü etkili, çarpıcı bir dille şiire döker.
- böylece imge oluşur.**

Ben ki daha ağzı lekeli bir çocukken
Yürürken gördüm bir gün nehirleri

Şair burada "nehirlerin yürümesi, ağzı lekeli çocuk" gibi alışılmamış bağdaştırmalarla bir yandan sözcüklere yeni değerler katarken, bir yandan da okurun zihninde dolaylı anlattığı tasarımları canlandırmaktadır. Nehirlerin yürürken görülmesi, nehirlerin hızlı akışını anlatırken "ağzı lekeli çocuk" ifadesi çok küçük yaştaki çocuğu güçlü bir imgeyle dile getirmektedir.

SÖZ SANATLARI

1)TEŞBİH (BENZETME):

Aralarında ortak yön bulunan iki şeyden zayıf olanın kuvvetli olana benzetilmesine **teşbih** denir.

1) Benzetmenin Temel Unsurları:

* **Benzeyen:** Birbirine benzetilen şeylerden nitelik bakımından güçsüz olanıdır.

* **Kendisine Benzetilen:** Birbirine benzetilen şeylerden nitelik bakımından güçlü olanıdır.

2)Benzetmenin Yardımcı Unsurları:

* **Benzetme Yönü:** Benzetmenin hangi açıdan yapılacağını gösterir.

* **Benzetme Edatı:** Benzeyen ve kendisine benzetilen arasında benzetme ilgisi kuran kelime veya ektir. Benzetme edatı olarak daha çok "gibi" kullanılır. Bazen bunu yerine "sanki, kadar, adeta, tıpkı" kelimeleri de kullanılır.

Yolcuyum bir kuru yaprak misali

Rüzgârın önüne atılmışım ben

Benzeyen: ben

Kendisine benzetilen: kuru yaprak

Benzetme edatı: misali

Benzetme yönü: rüzgarın önüne atılmak

** Benzetme Türleri **

a.Ayrıntılı Benzetme: Dört ögesi de bulunan benzetmedir.

*Bir okyanus kadar derindir aşk dediğin
Sevgiliye ulaşmak da var ulaşmamak da*

Benzeyen: Aşk

Kendisine benzetilen unsur: Okyanus

Benzetme yönü: Derinlik

Benzetme edatı: Kadar

b.Kısaltılmış Benzetme: Benzetme yönü söylenilmeden yapılan benzetmelerdir.

Cennet gibi vatan, bize atalarımızdan kalan.

Benzeyen: vatan

Kendisine benzetilen unsur: cennet

Benzetme yönü: -----

Benzetme edatı: gibi

c.Pekiştirilmiş Benzetme: Benzetme edatının bulunmadığı benzetmelerdir.

Sevdan bir ateş oldu bende

Gönlüm bir deniz, coştı sende

Benzeyen: gönül

Kendisine benzetilen unsur: deniz

Benzetme yönü: coştı

Benzetme edatı: ----

d.Güzel Benzetme (Teşbih-i Belîğ): Sadece benzeyen ve kendisine benzetilenin bulunduğu benzetmelerdir.

Badem gözlüm beni unut

Bu gemi bir karadut

Benzeyen: göz / gemi

Kendisine benzetilen unsur: badem / karadut

Benzetme yönü: -----

Benzetme edatı: -----

2) İSTİARE(EĞRETİLEME) :

Benzetmenin iki temel unsurundan sadece biriyle yapılan söz sanatıdır. Diğer bir ifadeyle bir varlığa ya da kavrama asıl adını değil de benzediği başka bir varlığın adını verme sanatıdır.

a. Açık istiare:

Benzetme öğelerinden sadece **kendisine benzetilenin** bulunduğu benzeyenin bulunmadığı istiarelerdir.

İki kapılı bir handa

Gidiyorum gündüz gece

Benzeyen: Dünya (söylenmemiş)

Benzetilen: Han (söylenmiş)

b. Kapalı istiare:

Benzetme öğelerinden sadece **benzeyenle** yapılan istiarelerdir. Kapalı istiarede kendisine benzetilen yer almaz. Benzetme yönü kullanılır.

Bir aslan miyav dedi

Minik fare kükredi

Fareden korktu kedi

Kedi pır uçuverdi

*Dörtlükte "aslan", "miyav" sözcüğüyle kediye;
fare, kükredi sözcüğüyle aslana; "kedi"*

"uçuverdi" sözcüğüyle kuşa benzetilmiştir.

Ancak dörtlükte benzetilene yer verilmemiştir.

c.Temsili İstiare:

Teşbih öğelerinden yalnız birisiyle ve birden çok benzerlik (benzetme yönü) gösterilerek yapılan istiareye **temsili istiare** denir.

Sessiz Gemi (Y.Kemal), Merdiven

(A.Haşim), Çınar(T.Fikret) şiirleri de temsili istiareye örnektir.

3) TEŞHİS (KİŞİLEŞTİRME) :

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insana özgü bir özellik verme sanatına teşhis denir.

*Güller ağlıyor, bahçelerde ne tuhaf
Bülbüller veda etmeden ayrılmış yine*

4) İNTAK (KONUŞTURMA):

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkların konuşturulması sanatıdır. Konuşturma kişileştirmeden sonra gelir. Varlıklar önce kişileştirilir sonra gerekirse konuşturulur. Her intakta bir kişileştirme vardır ama her kişileştirmede bir intak yoktur. Fabllar bu sanata örnektir.

*Aslan, kükreyerek seslendi tavşana
-Sen beni tanı mıyorsun galiba*

5) TEZAT (KARŞITLIK) :

Anlamca zıt olan kelimelerin bir arada kullanılması sanatıdır.

*Var olan yokluğun ömrünü sürüyorum
Aşklar bomboş kuruntu, hürriyetler esaret.*

6) MÜBALAĞA (ABARTMA) :

Herhangi bir şeyi olduğundan çok ya da noksan gösterme sanatıdır.

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda
Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan şühedâ*

7) TELMİH (HATIRLATMA / ANIŞTIRMA) :

Şiirde önemli bir tarihi olaya, efsaneye veya hikayeye işaret etme sanatıdır.

*Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu,
Kerem'in sazına cevap veren bu*

8) TECAHÜL-İ ARİF (BİLMEZLİKTE GELME):

Anlam inceliği oluşturmak için herkesçe bilinen bir gerçeği bilmez görünerek anlatma sanatıdır.

*Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?*

9) HÜSN-İ TA'LİL (GÜZEL BİR NEDENE BAĞLAMA) :

Sebebi bilinen bir olayın meydana gelişini, gerçek sebebinin dışında başka, güzel bir nedene bağlama sanatıdır.

*Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına
Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgârına*

10) TENASÜP (UYGUNLUK) :

Anlam yönünden birbiriyle ilgili sözcükleri bir arada kullanmaktır.

*Arı gibi her çiçekten bal alırsın
Benden selam söyle gül yüzlü yâre
Yanakların olmuş gonca
Al karanfil takmış sümbül saçına*

11) MECAZ-I MÜRSEL (AD AKTARMASI) :

Bir sözcüğün benzetme amacı güdülmeden başka bir sözcüğün yerine kullanılmasıdır.

- *Evi gelecek hafta taşıyoruz. (Evin eşyalarını)*
- *Herkes başının üstünde bir çatı olmasını ister. (Ev)*
- *Düşük bir maaşla beş canı besliyor. (İnsan)*
- *Biz Yahya Kemal' i okuyarak yetiştik. (Romanını)*

12) KİNAYE (DEĞİNMECE) :

Bir sözün, benzetme amacı güdülmeden, hem gerçek hem de mecaz anlamını düşündürecek biçimde kullanılmasına **kinaye** denir.

Kimse kimsenin kamburunu taşımaz.

Bu cümlede asıl olarak hiç kimsenin başka bir kişinin derdini sıkıntısını çekmeyeceği anlatılmak istenmektedir.

13) TEVRİYE (İKİ ANLAMLILIK):

Birden çok gerçek anlamı olan bir sözü, herkesçe bilinen (yakın) anlamında değil de uzak anlamını kastederek kullanmaya denir.

Tevriyeli kullanılan sözlerin iki anlamı da gerçek anlamdır. Tevriyede mecaz yoktur; tevriye bu yönüyle kinayeden ayrılır.

*Ulusun korkma, nasıl böyle bir imanı boğar
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar*

Ulusun sözcüğü yakın anlamıyla "büyüksün, yücesin" anlamında uzak anlamıyla saldırgan bir köpeğin ulumasıdır.

14) TARİZ (TAŞLAMA / DOKUNDURMA / İĞNELEME):

Söylenen sözün gerçek veya mecazi anlamı dışında büsbütün tersini kastederek nazıkçe alay etme sanatıdır. Yazıda tariz, bazen parantez içerisinde ünlem (!) işaretiyle belli edilir.

*Neler yapmadık şu vatan için
Kimimiz öldük, kimimiz nutuk söyledik*

15)TEKRİR:

Sözün etkisi güçlendirmek için sözcük ya da söz grubunu yineleme sanatıdır.

“Ey varlığı **varı var eden var!**
Yok yok sana yok demek ne düşvar.”

16)İSTİFHAM:

Şiirde soru sorma sanatıdır.

“Bana kara diyen dilber
Gözlerin kara değil mi ?”

17) CİNAS:

Yazılışları ve söylenişleri aynı, anlamları ayrı olan sözcükleri bir arada kullanma sanatıdır.

*Bir güzel şûha dedim ki iki gözün **sürmelidir**
Dedi vallahi seni Hind’e kadar **sürmelidir***

18)AKİS:

Dizedeki kelimelerin yerleri anlam verecek şekilde değiştirilerek tekrarlanması sanatıdır.

*Didem ruhumu gözler, gözler ruhumu didem
Kiblem olalı başın, başın olalı kiblem*

19)İRSAL-İ MESEL:

Şiirde ünlü şair ya da yazarlardan örnek sözler ile atasözleri ve deyim söyleme sanatıdır.

*Kirpikleri uzundur yârun hayâle sığmaz
Meşhur bir meseldür “**Mızrak çuvala sığmaz**”*

20)NİDA (SESLENME) :

Şairin duygu yoğunluğu nedeniyle varlık veya kavramlara seslenmesi sanatıdır. “Ey, hey, merhaba” gibi sözcüklerle sağlanır.

***Dur yolcu!** Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak, bir devrin battığı yerdir.*

21)LEFF Ü NEŞR:

Genellikle bir beyit içinde birinci dizede en az iki şey söyleyip, ikinci dizede bunlarla ilgili benzerlik ve karşılıkların verilmesidir.

*Sakın bir şey söyleme, yüzüme bakma sakın
Sesini duyan olur, sana göz koyan olur*

22)SECİ:

Düzyazıda, sözcüklerin uyaklı olacak biçimde sıralanmasıdır.

*İlahi, kabul senden, **ret** senden; şifa senden,
dert senden...
İlahi, **iman** verdin, **daim** eyle; **ihsan** verdin,
kaim eyle.
(ret-dert, iman-ihsan, daim-kaim)*

23)ULAMA:

Bir sözcüğün sonunda bulunan ünsüz harfin kendinden sonra gelen ve ünlüyle başlayan sözcüğe, bitişik okunmasına **ulama** denir.

*Her **an**, yaz **ortasında** hayal **ettiğim** Boğaz
Masmavi, göz kapaklarımın **arkasındadır**.*

NAZIM BİRİMİ

Şiirde kendi arasında anlam bütünlüğü oluşturan en küçük bölüme **nazım birimi** denir.

a)MISRA (DİZE): Şiirin en küçük birimidir. Şiirin satırlarından her birine **dize(mısra)** denir.

★ Ol mâhiler ki derya içredir deryâyı bilmezler
“**Hayâlî**”

★ Hâlini bilmez perîşânın perîşân olmayan
“**Ahmet Paşa**”

★ Gönüldendir şikâyet kimseden feryâdımız yoktur. “**Nev’î**”

b)BEYİT: Anlam bakımından birbirine uygun **iki dizeden** meydana gelen ve aynı ölçüyle oluşturulan şiir birimidir.

*Döktü omuzdan poşu saçığını
Açtı gönüller deli bayrağını*

*Ay yenisi gökte ne Ülker satar
Değmeyecek kestiği tırnağını ... (Şeyh Galip)*

c)DÖRTLÜK: Anlam bakımından birbirine uygun **dört dizeden** meydana gelen ve aynı ölçüyle oluşturulmuş nazım birimidir.

Ne hasta bekler sabahı, →1.dize

Ne taze ölüyü mezar, →2.dize

Ne de şeytan bir günahı, →3.dize

Seni beklediğim kadar. →4.dize

d)BENT: Anlam bakımından birbirine uygun ve aynı ölçüyle yazılış **üç, beş ve daha fazla dizenin** bir araya gelmesiyle oluşan nazım birimidir.

*Monna Rosa, siyah güller, ak güller →1.dize
Gülce’nin gülleri ve beyaz yatak →2.dize
Kanadı kırık kuş merhamet ister →3.dize
Ah, senin yüzünden kana batacak →4.dize
Monna Rosa, siyah güller, ak güller →5.dize*

NOT: Bent terimi modern edebiyatta farklı bir anlam kazanmış ve şiiri oluşturan ölçülü veya ölçsüz her bir bölümü karşılamak için kullanılır olmuştur. Her bendi eşit sayıda mısradan oluşan şiirler yazıldığı gibi her bendi farklı sayıda mısradan oluşan şiirlerde yazılmıştır.

ANLATAMIYORUM (Orhan Veli KANIK)

Ağlasam sesimi duyar mısınız

Mısralarımda

Dokunabilir misiniz

Gözyaşlarıma, ellerinizle

Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel

Kelimelerin de kifayetsiz olduğunu

Bu derde düşmeden önce

Bir yer var, biliyorum

Her şeyi söylemek mümkün

Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum

Anlatamıyorum

NAZIM ŞEKİLLERİ (NAZIM BİÇİMLERİ)

Şiirin nazım birimi, uyak örgüsü, ölçüsü, bazen de temasına göre aldığı biçime **nazım şekli** denir.

A) İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri

1.Koşuk:

● "Sığır" adı verilen süreklilik avları sırasında ya da "şölen" adı verilen ve avın bereketli geçtiğini gösteren törenlerde ya da galibiyetle biten savaşların ardından düzenlenen eğlencelerde söylenen şiirlerdir.

● Konusu daha çok doğa, aşk, savaş ve yiğitliktir.

● Nazımı birimi dördlük, ölçü hecedir.

● "Kopuz" adı verilen üç telli bir saz eşliğinde söylenir.

● Dizelerde genel olarak yarım uyak kullanılır.

2.Sagu:

* "Yuğ" adı verilen yas törenlerinde, ölen kişinin erdemlerini ve ölümünden duyulan hüznü dile getiren şiirlerdir.

* Nazımı birimi dördlük, ölçü hecedir.

3.Destan:

● Toplumunu derinden etkileyen olayların işlendiği şiirlerdir.

● Dördlük sayısı sınırsızdır.

● Olağanüstülükler yer verilir.

● Hece ölçüsüyle söylenmiştir.

4.Sav:

* Dönemin özlü sözleridir. Bugünkü atasözlerimizin ilk biçimleridir.

* Cümle şeklinde olanların yanında bir şiiri andıran biçimler de vardır:

"Aç ne times Tok ne yimes" gibi.

B. İslamiyet Sonrası Nazım Şekilleri

a) Halk Edebiyatı Nazım Şekilleri

Anonim Halk Edebiyatı Nazım Şekilleri

1.Türkü:

* Anonim halk şiiri nazım biçimidir.

* Çeşitli ezgilerle söylenir. Ezgilerine göre usullüler ve usulsüzler olarak ikiye ayrılır. Usullüler genellikle oyun havalarıdır, ölçüsü ve ritmi bellidir. Usulsüzler bozlak, koşma, hayrat, kayabaşı, divan gibi adlar alır; bunlar sanatkarın isteğine bağlı olarak tam bir şekil göstermeyen türkülerdir.

* Söyleyeni belli değildir, anonimdir. Ancak söyleyeni belli olan türküler de vardır.

* Genellikle hecenin 7'li, 8'li, 11'li kalıbıyla söylenir.

* Türkü bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm, asıl sözlerin bulunduğu bölümdür ve "bent" adını alır. İkinci bölüm ise her bendin sonunda tekrarlanan sözlerdir. Bu bölüme "**bağlama**" veya "**kavuştak**" adı verilir. Divan edebiyatında tekrarlanan bu bölüme "**nakarat**" denir.

* Türküde bentlerin dizeleri kendi aralarında, kavuştaklar da kendi aralarında uyaklıdır.

* Türküler bentlerinin ve kavuştaklarının kümelenişi bakımından çok değişik yapılarda görünürler. Bentler 2-4 dizeli, kavuştaklar 1-4 dizeli olabilir.

2. Ninni

* Annelerin bebeklerini uyutmak amacıyla belli bir ezgi ile söylediği parçalardır.

* Çocukların psikolojisi üzerinde etkilidir

* Manzum özelliktedirler.

3.Ağıt

* Ölüm ve yas törenlerinde söylenen lirik şiirlerdir.

* Ölçü ve uyak düzeni genellikle Türkülerdeki gibidir.

* İslamiyet öncesi Türk edebiyatındaki karşılığı "**sagu**", Divan edebiyatındaki karşılığı ise "**mersiye**" dir.

4. Mani:

- ☉ Tek dörtlükten oluşur.
- ☉ aaxa şeklinde kafiyelidir.
- ☉ 4+3= 7'li hece ölçüsü kullanılır.
- ☉ İlk iki dizesi ayrıık yani hazırlık özelliği taşımaktadır. Asıl mesaj üçüncü dizede verilir.
- ☉ Her konuda söylenebilir.
- ☉ Düz, cinaslı ve artık mani gibi çeşitleri vardır.

Âşık Edebiyatı Nazım Şekilleri

1. Koşma:

- * Dörtlük sayısı 2 ile 4 arasında değişir.
- * Türk Halk edebiyatının en çok sevilen, en çok kullanılan nazım şeklidir. *Dörtlüklerle söylenir.
- *Koşmalarda genellikle 8'li ve 11'li hece ölçüsü kullanılır. 4+4+3=11 ya da 6+5=11.
- *Genelde yarım kafiye kullanılır.
- *Koşmada genellikle; doğal güzellikler, sevgi, aşk, özlem, kahramanlık, eleştiri, acı, yakınma, hayata ait görüşler **konu** olabilir.
- * Koşmanın kafiye örgüsü:
 - aaab, cccb, dddb ... • abab, cccb, dddb ...
 - abxb, dddb, eeeb ... • aaaa, bbba, ccca ...
- şekillerinden birisi olabilir.
- *Genelde şiirin içinde özellikle de son dörtlükte şairin **mahlası** bulunur.
- *Koşma halka hitap ettiği için dili sade, anlatımı yalın ve içtendir.

Koşmalar konularına göre dört çeşittir:

- **Güzelleme** : Âşık edebiyatında insan ve doğa güzelliklerini işleyen koşmalar. Genellikle aşık olunan kadın, kız, gelin, dağ ağaç, hayvan, çiçek gibi unsurlar işlenir.

- **Koçaklama**: Konusu savaş, yiğitlik, kahramanlık olan halk edebiyatı şiirleri. Çoşkun ve yüksek tempolu söyleyişleri vardır. Halk edebiyatımızda bu türün en güzel örneklerini Köroğlu ile Dadaloğlu vermiştir.

- **Taşlama** : Bir kimseyi yermek veya toplumun bozuk yönlerini iğneleyici bir dille eleştirmek için yazılan şiir. Halk edebiyatı nazım türüdür.

- **Ağıt** : Doğal afetler, ölüm, hastalık vb. çaresizlikler karşısında korku, heyecan, üzüntü, isyan gibi duyguları ifade eden ezgili ürünlerdir. Ağıt söyleme işine ağıt yakma, ağıt söyleyenlere ise ağıtcı denilmektedir.

2. Semai:

- * Genellikle en az 3, en fazla 5 dörtlükten oluşurlar.
- * Çoğunlukla doğa, güzellik, ayrılık, kavuşma gibi duygusal ve lirik temaları işlerler.
- * Semainin hece ölçüsünün yanında aruz kullanılarak yazılanları da vardır.
- * Özel bir bestesi vardır.
- *8'li hece ölçüsü ile söylenir.
- *Varsağıda hayattan ve talihten şikayet gibi konular da işlenir.
- *Şiirin sonuna doğru mahlas kullanılır.
- *Yaygın olmayan bir nazım şeklidir.
- *Dili sade ve yalındır halkın günlük yaşantıda kullandığı deyim ve deyişlerden yararlanır.
- *En güzel örneklerini Karacaoğlu, Erzurumlu Emrah vermiştir.
- *Kafiye örgüsü koşma gibidir.

Not: Semailer koşmalardan hece sayısı ve özel ezgisi bakımında ayrılır.

3. Varsağı:

- ☉ Güney Anadolu'da yaşayan Varsak Türkmenlerine ait halk şairleri tarafından söylenen şiirlerdir.
- ☉ Özel bir bestesi vardır.
- ☉ 8'li hece ölçüsü ile söylenir.
- ☉ Varsağıda hayattan ve talihten şikayet gibi konular da işlenir.
- ☉ Şiirin sonuna doğru mahlas kullanılır.
- ☉ Yaygın olmayan bir nazım şeklidir.
- ☉ En güzel örneklerini Karacaoğlu vermiştir.

Not1: Semai ile benzerlik gösterir. Varsağının semaiden farkı, ezgisi ve "Bre, hey" gibi ünlemler kullanılarak erkekçe, yiğitçe bir söyleyişe sahip olmasıdır.

Not2: **Koçaklama** ile de benzerlik gösterir. Birbirine karıştırmamak için şu özelliklere dikkat etmek gerekir:

- Koçaklama 11'li, varsağı 8'li **hece ölçüsü**yle söylenir.
- Koçaklamada dövüş, savaş, yiğitlik gibi konular işlenirken; varsağıda yaşamdan ve talihten şikâyet gibi konular işlenir.

4. Destan:

- ☉ Nazım şekli bakımından koşmaya benzer.
- ☉ Nazım birimi dörtlüktür. Dörtlük sayısı sınırlı değildir.
- ☉ Hece ölçüsünün daha çok 11'li kalıbı kullanılır.
- ☉ Son dörtlükte şairin mahlası geçer.
- ☉ Destanda konu olarak toplumu ilgilendiren,

heyecana getiren savaş, kahramanlık, isyan, yangın gibi konular, ayrıca; dalkavukluk, gülünç olaylar, parasızlık vb. işlenir.

☉ Destan türüne en güzel örneklerden biri; Kayıkçı Kul Mustafa'nın Genç Osman Destanı'dır.

b) Divan Edebiyatı Nazım Şekilleri Beyitlerden oluşan nazım şekilleri

1. Gazel

- En az beş en fazla on beş beyitten oluşan, en yaygın lirik şiir türüdür.

- Aruzun her kalıbıyla yazılabilir.

- Âşk, şarap, ayrılık, hasret, zamandan yakınma, felsefi-didaktik düşünceler, din ve tasavvuf gibi konular bu nazım biçimiyle ele alınır.

- Uyak düzeni "**aa, ba, ca, da, ...**"biçimindedir.

- İlk beyitine "**matla**", ikinci beyitine "**hüsn-i matla**"; son beyitine "**makta**" veya "**taç beyit**", ondan bir öncekine de "**hüsn-i makta**" denir.

- En güzel beyitine "beyt-ül gazel" denir.

- Şairin adı veya mahlası son beyitte geçer.

- Gazeller redifleriyle adlandırılır.

- Konu bakımından Halk şiirindeki koşmaya benzer.

Gazellerde genellikle her beyit farklı konudan söz eder. Konu birliği yoktur.

- Konu birliği görülen gazellere "**yek-ahenk gazel**" denir. Bütün beyitleri aynı güzellikte olan gazellere "**yek-avaz gazel**" denir.

- Dize ortalarında iç uyaklı olan ve dörtlük haline getirilebilen gazellere "**musammat gazel**" denir.

- Divan şiirinde en ünlü gazel şairleri şunlardır: "Fuzuli, Nabi, Nedim, Baki, Naili"

2. Kaside

☉ En az **33**, en fazla **99** beyitten oluşan kaside din ve devlet büyüklerini övmek ya da yermek amacıyla yazılan şiirlerdir.

☉ Aruzun değişik kalıplarıyla yazılır.

☉ Uyak düzeni gazele benzer: "**aa / ba / ca / da / ea ...**"

☉ Gazelde olduğu gibi ilk beyte "**matla**", son beyte "**makta**", en güzel beyte "**beyt-ül kasid**", şairin adı veya mahlasının geçtiği beyte "**taç beyit**" denir.

☉ Kasideler adını rediflerinden, uyaklarındaki son ünsüzden veya nesib bölümündeki tasvirlerden alır.

☉ En ünlü kaside şairleri şunlardır: "Nefi, Nedim, Fuzuli, Baki..."

Konularına Göre Kasideler:

a-Tevhit ve Münacât: Allah'ın birliğini ve yüceliğini anlatan şiirlere tevhit, Allah'a yapılan yalvarış ve yaka-rışları anlatan şiirlere ise münacaat denir.

b-Naat: Hz. Muhammed'i övmek için yazılan kasidelere denir.

c-Mersiye: Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak için yazılan şiirlerdir. (Bu türün konu bakımından Eski Türk edebiyatındaki karşılığı **sagu**, Halk edebiyatındaki karşılığı ise **ağıttır**.)

d- Methiye: Bir kimseyi övmek için yazılan kasidedir.

e- Hicviye: Bir kimseyi yermek için yazılan kasidedir.

f- Fahriye: Şairlerin kendilerini övmek amacıyla yazdıkları kasidelerdir.

NOT: Bundan ayrı olarak kasideler çoğunlukla nesib bölümlerinde ele alınan konulara göre isim alır. Padişahın tahta çıkışı için yazılanlara **cülûsiyye**, düğün törenlerini anlatanlara **sûriyye**, Ramazan ayının gelişini kutlamak ve Ramazan'ın faziletlerinden bahsetmek için yazılanlara **Ramazaniyye**, bayramı konu alanlara **bayramiyye** veya **iydiyye**, Muharrem ayını anlatanlara **Muharremiyye**, yeni yılı kutlayanlara **sâliyye**, bahar mevsimini tasvir edenlere **bahariyye** veya **rebûiyye**, kış mevsimi için yazılanlara **şitâiyye**, yaz eğlencelerini anlatanlara **sayfiyye** veya **temmuziyye**, yeni yapılan bir bina için yazılmış olanlara **dâriyye**, hamam tasviri için yazılanlara **hamamiyye**, at tasvirleri ihtiva edenlere **rahşîyye**, nevrüz dolayısıyla yazılanlara **nevruziyye**, bir ülkenin veya kalenin fethi dolayısıyla o yerin fatihine sunulanlara **fethiyye**, barış üzerine yazılanlara **sulhiyye**, gittiği yerden veya seferden dönen padişah veya kumandanlara takdim edilenlere **kudûmiyye** denir.

Kasidenin Bölümleri:

* **Nesib (Teşbib):** Bu bölümde kasideyle ilgisi olmayan tasvirler yapılır (yaz, taş, saray, bahar, bahçe...).

* **Girizgâh:** Asıl konuya giriş bölümüdür. Bir veya birkaç beyitten oluşur.

* **Methiye:** Allah'ın, peygamberin, padişahın veya önde gelen kişilerin övüldüğü bölümdür.

* **Fahriye:** Şairin kendini övdüğü bölümdür.

* **Tegazzül:** Kasidenin ölçüsüne uygun olarak araya sıkıştırılan gazeldir.

* **Dua:** Bu bölümde kasidenin sunulduğu kişiye sağlık ve zenginlik dilenir.

Not: "Fahriye" ve "tegazzül" her kasidede bulunmayabilir.

3. Müstezat

*"Çoğalmış, artmış" anlamına gelen müstezat, gazelin özel bir biçimidir.

*Her beyitte uzun dizelere kısa bir dize eklenerek yazılır. Bu kısa dizelere "ziyade" adı verilir.

*Uzun ve kısa dizeler kendi aralarında uyaklanır. Kafiyeleşimi gazel gibidir.

*Genellikle aruzun tek kalıbıyla yazılır.

*Gazelde olduğu gibi aşk, şarap, güzellik gibi konular işlenir.

NOT: Serbest Müstezat

-Hem hece hem de aruzun değişik kalıplarıyla yazılır.

- Aynı şiirde farklı kalıplar kullanılabilir.

- Kısa ve uzun dizeler düzenli ve düzensiz sıralanabilir.

-Uyak düzeni şairin isteğine bağlıdır.

- Fransa'da sembolizmin yaygın olduğu dönemde gelişmiştir.

- Tevfik Fikret, Cenap Sahabettin ve Ahmet Haşim'in sıkça kullandığı bir nazım biçimidir.

4. Kıt'a

☉ Parça, bölüm anlamı taşır.

☉ Aruzun her kalıbıyla yazılabilir.

☉ En az 2 en fazla 12 beyitten oluşur.

☉ Dört beyitten fazla olan kıt'lara "kıta-ı kebir" denir.

☉ Uyak düzeni **xa/xa/xa/xa...** şeklindedir.

☉ Genellikle "matla" ve "makta" beyti yoktur.

5. Mesnevi

- Fars edebiyatından alınan bir nazım biçimidir.

- Her beyit kendi arasında uyaklıdır. **"aa / bb / cc / dd..."**

- Divan edebiyatının en uzun nazım biçimidir. Hikâye ve romanın işlevini görür.

- Aruzun kısa kalıplarıyla yazılır.

- Aşk, tasavvuf, kahramanlık, savaş gibi konuları işler.

- Beyitler arasında anlamca bir bütünlük vardır.

- Bir şairin beş mesneviden oluşan eserler bütününe "hamse" denir. Edebiyatımızda "Ali Şir Nevai, Taşlıcalı Yahya, Nevizade Atayi" hamse sahibi şairlerdir.

-Edebiyatımızda ilk mesnevi Yusuf Has Hacıp'in "Kutadgu Bilig" adlı eseridir. Eser, aruzun kullanıldığı ilk eserdir.

Dörtlüklerle Kurulan Nazım Biçimleri

1. Rubai

☉ İran (Fars) edebiyatından alınmış, tek dörtlükten oluşan bir nazım biçimidir.

☉ Kendine özgü aruz kalıplarıyla yazılır. (Bunların sayısı 24 kadardır.)

☉ Düşüncelerin özlü bir biçimde anlatılması temeline dayalı nazım biçimidir.

☉ Genellikle felsefi konular, öğüt, aşk, şarap, din, tasavvuf konuları işlenir.

☉ Uyak düzeni **"aaxa"** biçimindedir.

☉ Genellikle mahlas kullanılmaz.

☉ En büyük ustası Ömer Hayyam'dır.

☉ Azmîzâde Haleti, sadece rubai yazan tek şair olarak bilinir.

☉ Yahya Kemal Beyatlı, Arif Nihat Asya rubailerleriyle tanınan şairlerimizdir.

2. Tuyuğ

Divan şiirine Türk şairlerin kattığı bir nazım biçimidir.

-Tek dörtlükten oluşur, uyak düzeni maniye benzer.

-Halk şiirindeki maninin, Dîvan şiirine yansımış biçimi kabul edilir.

- Konu sınırlaması yoktur, rubaideki konular tuyuğda da vardır. En çok aşk, aşk acısı, şarap konu edilir.

-Mahlas kullanılmaz. Aruzun sadece **"fâilâtün / fâilâtün / fâilün"** kalıbıyla yazılır.

-Rubaiden vezin ve cinas yönüyle ayrılır.

-Edebiyatımızda en çok tuyuğ yazmış şair Kadı Burhanettin'dir.

Bentlerle Kurulan Nazım Biçimleri

1. Muhammes

-Beş dizelik bentlerden oluşan bir nazım biçimidir.

-Bent sayısı 4 ile 8 arasında değişmektedir.

-Muhammes nazım biçimiyle her konu ele alınabilir.

-Uyak düzeni **"aaaaa / bbbba / cccca..."** şeklindedir.

2. Murabba

- ☉ Dört dizelik bentlerden oluşur. Uyak düzeni **aaaa / bbba / ccca ...** şeklindedir.
- ☉ En az üç, en fazla altı bentten oluşur.
- ☉ Övgü, yergi, din, felsefi konular işlenir.
- ☉ Nedim ve Namık Kemal bu türün başarılı örneklerini sunan şairlerimizdir.

Not: Bir şairin bir gazelinin her beytinin üstüne başka bir şairin ikişer dize eklemesiyle oluşan murabbaya "**terbi**" denir.

3. Şarkı

- Divan şiirine Türk şairlerin kattığı bir nazım biçimidir.
- Halk edebiyatındaki türkünün etkisiyle oluştuğu ifade edilir.
- Biçim bakımından murabbaya benzeyen şarkılar, genel olarak bestelenmek için yazılır.
- Dörtlük sonlarında tekrar edilen bölüme nakarat adı verilir. Şarkılar bent ve nakarat bölümlerinden oluşur.
- Dörtlük sayısı üç ve beş arasında değişir.
- Genellikle aşk, sevgi, eğlence, kadın ve şarap konuları işlenir.
- Uyak düzeni genelde **abab (aaaa) / cccb / dddb...** biçimindedir.
- Lale devrinde gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Nedim ve Yahya Kemal bu türün önemli şairleridir.

4.Terkib-i Bent

- ☉ Bent sayısı 5-10 arasında değişir. Bentleri oluşturan dizeler, genelde gazeldeki gibi uyaklanır.
- ☉ Her bendin sonunda bir vasıta beyiti vardır. Vasıta beyti, her bendin sonunda değişir, bentten ayrı olarak kendi arasında uyaklanır.
- ☉ Vasıta beytinin üstündeki beyitlerin tümüne "terkibhâne" adı verilir.
- ☉ Felsefi ve sosyal düşünceler, zamandan yakınmalar, mersiyeler bu biçimle yazılır.
- ☉ "Kanuni Mersiyesi" terkeb-i bent biçiminde yazılmıştır.
- ☉ Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa bu nazım biçiminin ustalarıdır.

5. Terci-i Bent

- Birçok yönüyle terkeb-i bende benzer. Fark şudur:
- Vasıta beyitleri her bendin sonunda aynen kalır, değişmez.
- Vasıta beyitlerinin üstündeki beyitlere "terci-hâne" adı verilir.
- Daha çok Allah'ın varlığı, birliği, kâinatın sonsuzluğu gibi konular işlenir.

C.Batı Edebiyatından Alınan Nazım Şekilleri

1. Terza-Rima

- Üçer dizeli bentlerden oluşur. Uyak düzeni **aba/ bcb/cdc/ ded ...**
- İtalyan şiirinden Fransız şiirine, Fransız şiirinden de Türk şiirine geçmiştir.
- Türk şiirinde ilk kez Servet-i Fünun'da Tevfik Fikret tarafından kullanılmıştır.
- Dante'nin "İlahi Komedyası" bu nazım biçimiyle yazılmıştır.

2. Sone

- İlk defa Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'in şiirimizde kullandığı bu nazım biçimi, İtalyan edebiyatından alınmıştır.
- İki dörtlük ve iki üçlükten oluşan on dört dizelik bir nazım biçimidir.
- Uyak düzeni **abba / abba / ccd / ede** biçimindedir.

3. Triyole

- On mısralı bir nazım biçiminin adıdır.
- Önce iki mısralı kısım, sonra dörder mısralı iki kısım gelir.
- Uyak düzeni **AB / aaaA / bbbB** şeklindedir.

4. Balad

- Batı edebiyatlarında konusunu heyecan verici ya da romantik hikâyelerden alan halk türkülerine, halk şiirlerine "balad" adı verilir.
- Baladlar bentlerden oluşur.
- Bent sayısı ve bentlerdeki mısra sayısı bakımından bir sınırlama yoktur.
- Bent ve mısra sayısı şaire ve anlattığı konuya göre değişebilir.
- Bu nazım biçimi Türk edebiyatında fazla kullanılmamıştır.

ŞİİRDE TEMA

Şiirde yapıyı meydana getiren birimlerin kesiştiği, birleştiği anlam değerine **tema** denir.

Tema, şiirin ana duygusudur. Bütün birimler bir tema etrafında birleşir ve şiiri meydana getirir.

ŞİİR(NAZIM) TÜRLERİ

1) LİRİK ŞİİR:

Aşk, ayrılık, hasret, özlem, ölüm, yalnızlık gibi konuları işleyen duygusal şiirlerdir.

*Yar deyince kalem elden düşüyor,
Gözlerim görmüyor aklım şaşıyor.
Lambamda titreyen alev üşüyor,
Aşk kâğıda yazılmıyor Mihriban.*

2) EPİK ŞİİR:

Kahramanlık, yiğitlik gibi konuları işleyen ve destansı özellik gösteren şiir türüdür.

*Benden selam olsun Bolu beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcirtısından gürzün sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir*

3) SATİRİK ŞİİR:

Toplumda yaşayan insanların kusurlarının ve toplumdaki düzensizliklerin eleştirilerini yapan şiir türüdür.

*Halk edebiyatında “**taşlama**” Divan edebiyatında “**hiciv**” modern edebiyatımızda “**yergi**” adı verilir.

*Ormanda büyüyen adam azgını
Çarşıda pazarda insan beğenmez
Medrese kaçkını softa bozgunu
Selam vermeğe dervişan beğenmez*

4) PASTORAL ŞİİR:

Kır ve doğa sevgisini; orman, yayla, dağ, köy ve çoban yaşamını; bunlara karşı duyulan özlemleri anlatmaktadır.

Pastoral şiir iki türdür:

İdil: Batı edebiyatlarında doğrudan doğruya kır hayatının güzelliğini işleyen kısa pastoral şiirlere “**idil**” denir. Bu şiirlerde şair, doğa karşısındaki duygulanmasını anlatır.

Eglog: Batı edebiyatlarında birkaç çobanın kır hayatı, aşk gibi konular üzerinde karşılıklı konuşmaları tarzında yazılan pastoral şiirlere

“**eglog**” denir. Eglog, Türk edebiyatında hemen hemen hiç kullanılmamıştır.

*Gümüş bir dumanla kapandı her yer;
Yer ve gök bu akşam yayla dumanı!
Sürüler, çimenler, sarı çiçekler,
Beyaz kar, yeşil çam yayla dumanı!*

5) DİDAKTİK ŞİİR:

Bilgi vermek, öğretmek, öğüt vermek gibi öğretici amaç taşıyan şiirlerdir.

*Manzum hikayeler ve fabllar didaktiktir.

*Edebiyatımızda ilk didaktik şiir Yusuf Has Hacıp’in Kutatgu Bilig adlı eseridir.

*Ne bulursan tut al, bilim, sanat
Güven, istek, cesaret, özen, umut
Hepsi lazım bu yurda, hepsi yarar
Bize bol bol ışık kucakla getir*

6) DRAMATİK ŞİİR:

Şiir biçiminde (manzum) yazılmış tiyatro türündeki eserler dramatik şiirdir. Dramatik şiirin konusu olaydır.

*Bu tür şiirlerde konu, tiyatro gibi canlandırılır. Eski Yunan’daki tragedya ile başlayan dramatik şiir, günümüzde manzum tiyatrolarla varlığını sürdürmektedir.

*Mervan-Sanki tufan tufan bulutunda yıldız
Kim şu mahşerde kalan şehzade?
Bütün etrafım düşman sarmış,
Beni kurtar, diye haykırdı!*

*Aziz-O silahlı kız kim oluyor öyle!
Acaba nereden koştu, geldi?
Meğer ardumda melekler varmış,
Bana Allah için imdat etti, yetiştirdi*

(**Abdülhak Hamit Tarhan, Tarık’tan**)

ŞİİRDE GERÇEKLİK VE ANLAM

Gerçeklik, nesnel olarak var olan her şeydir. Yaşadıklarımız, gördüklerimiz ve bütün maddi evren gerçekliği oluşturur. Buna **doğal gerçeklik** denir.

Şiirlerde de anlatılanların gerçeklikle bağı vardır. Eseri oluşturan şair, belli bir toplumsal gerçeklik içinde yaşamaktadır ve eserinde gerçekliği şöyle ya da böyle yansıtacaktır. Ancak şair, doğal gerçekliği olduğu gibi değil, edebiyatın kuralları içinde yeniden şekillendirerek dönüştürerek ortaya koyar. Buna **şiir gerçekliği** denir.

ŞİİR VE GELENEK

Gelenek, bir toplumda kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel miras, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar bütünüdür.

1. HALK ŞİİRİ GELENEĞİ

Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra, halk arasında gelişen edebiyat geleneğidir. Halk kültürünü, değerlerini, halkın duyuş ve düşünüşünü yansıtan, halkın ruhundan doğmuş bir edebiyattır.

İslâmiyetten önceki sözlü edebiyatın devamı niteliğindedir ve hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu gelenekte şiir ön plandadır.

Halk Şiirinin Genel Özellikleri:

- İslamiyet'ten önceki şiirin bir devamı niteliğindedir, bu anlamda da halk şiiri geleneği, bizim en eski şiir geleneğimizdir.
- Toplum için sanat anlayışını taşır.
- Dili sade, halk dilidir; ancak İslamiyet'in etkisiyle özellikle tasavvuf şairlerinde Arapça ve Farsça sözcüklere de yer verilmiştir.
- İnsanla ilgili her konu aşk, doğa, ayrılık, özlem, yiğitlik, tasavvuf... bu edebiyatın da konusu olmuştur.
- Şiirlerin nazım birimi dördlüktür.
- Ritim hece ölçüsüyle sağlanır. Hece ölçüsünün de en çok 7'li, 8'li, 11'li kalıpları kullanılmıştır.
- Halk şiirinde genellikle yarım uyak kullanılmıştır.
- Gözleme dayalıdır. Benzetmeler somut kavramlardan yapılır.
- Söylenenler gerçek yaşamdan alınmadır. Bu nedenle de gerçekliğe yaslanan bir edebiyattır.
- Biçimden çok, konu önemlidir.
- Şiirlerde başlık yoktur. Şiirler nazım biçimlerine ve türlerine göre adlandırılır: koşma, semai, varsağı, koçaklama gibi.
- Söz sanatlarına, kalıplaşmış söyleyişlere (mazmun) aşırıya kaçılmadan yer verilmiştir. Örneğin **kalem - kaş, inci - diş, selvi - boy** gibi ifadeler kalıplaşmış sözlerdir.
- Şiirler "**bağlama**" adı verilen saz eşliğinde doğaçlama olarak söylenmiştir.
- Anlatım yalın, içten, canlı ve akıcıdır.
- Şiirlerin son dördlüğünde şairin adı ya da **mahlası** geçer. Halk edebiyatında takma ada "**tapşırma**" denir.

● Köroğlu, Dadaloğlu, Karacaoğlu, Âşık Veysel, Yunus Emre bu edebiyatın başlıca temsilcileridir.

● Halk şiiri geleneğine Milli Edebiyat dönemi şairleri, Beş Hececiler bağlı kalmışlardır. Cumhuriyet döneminde de bu anlayışla şiir yazan şairler olmuştur.

Halk şiiri üç koldan gelişmiştir: Anonim, Âşık ve Tekke (Tasavvuf).

a. Anonim Halk Şiiri: Söyleyeni belli olmayan, halkın ortak yaratımıyla oluşan ürünlerdir. Başlıca verimleri; mani, türk, destan, bulmaca, tekerleme, ninnidir.

b. Âşık Tarzı Halk Şiiri: Din dışı konuları işleyen ve "âşık" denen saz şairleri tarafından söylenen şiirlerdir. Bu edebiyatta koşma, semai, varsağı, destan, nazım biçimleri; güzelleme, koçaklama, taşlama ve ağıt gibi nazım türleri kullanılmıştır.

c. Tekke (Tasavvuf) Şiiri: Tasavvuf anlayışına bağlı şairlerce söylenen, dini konuların işlendiği şiirlerdir. Bu geleneğin en önemli ürünü ilahidir. Ayrıca nefes, nutuk, şathiye, devriye, deme adı verilen ürünleri de vardır.

2. DİVAN ŞİİRİ GELENEĞİ

X. yüzyıldan sonra Türkler arasında yayılan ve yerleşen İslâmiyet, Arap ve İranlılarla her alanda bağların kurulmasını, edebiyat alanında da ortak bir düşünce ve zevkin doğmasını sağlamıştır.

Medrese kültürüyle yetişen aydın şairler, Arap ve İran edebiyatının etkisinde kalarak ve onları örnek alarak eserler yazdılar. Böylece divan edebiyatı doğmuş oldu. Divan edebiyatına "yüksek zümre edebiyatı", "klasik edebiyat", "saray edebiyatı" gibi adlar da verilmiştir. Divan edebiyatında da şiir ön plandadır.

Divan Şiirinin Genel Özellikleri:

- ◆ Dili, Arapça, Farsça, Türkçe sözcüklerin karması olan Osmanlıcadır.
- ◆ Dil, bu nedenle oldukça ağırdır.
- ◆ Ölçü, uyak, nazım birimi, nazım şekli kesin kurallara bağlanmış; biçime çok önem verilmiştir. Ses akışı ve ritim son derece güçlüdür.
- ◆ Aşk, kadın, şarap, din ve tasavvuf konuları ağırlıklı olarak işlenmiştir.

♦ Allah'a duyulan "ilahi aşk" ve sevgiliye duyulan "beşeri aşk" en çok işlenen konudur. Aşkta işlenen sevgili ise tek tiptir. Sevgili selvi gibi uzun boylu, ince belli, siyah ve uzun saçlı, gül yanaklı, ayva tüylü, ok kiprikli, gamzeleri yaralayıcıdır. Âşığına eziyet, cefa çektirmek, naz yapmak, kahredici ilgisizlik ve vefasızlık göstermek sevgilinin değişmez özellikleridir. Divan şiirinde ayrıca gül (sevilen), bülbül (seven), diken (rakip) mazmunları da çokça kullanılmıştır.

♦ Soyut bir edebiyattır. İnsan ve doğa gerçekte olduğundan farklı ele alınır.

♦ Günlük hayatın gerçeklerinden pek söz edilmez.

♦ Sevgili, doğa gibi unsurlar hep hayalidir.

♦ Şiirlerin başlığı yoktur. Şiirler nazım biçimlerine göre adlandırılır.

♦ Şiirlerin ritmi aruz ölçüsüyle sağlanmıştır.

♦ Nazım birimi ağırlıklı olarak beyittir.

Bentlerle yazılan nazım şekilleri de vardır.

♦ Her beyit kendi içinde bir anlam bütünlüğü oluşturacak biçimde yaratılır.

♦ Divan şiirinde konu değil, biçim güzelliği önemlidir. Aynı konu birçok şair tarafından ele alınır.

♦ Toplumsal konulara değinilmemiş, "sanat için sanat" anlayışı benimsenmiştir.

♦ Divan şiirinde sanatlı anlatım, ustalığın ölçüsü sayıldığından söz sanatlarına çok yer verilmiş, mazmunlar da bolca kullanılmıştır.

♦ Daha çok tam ve zengin uyak kullanılmıştır.

♦ Arap ve İran edebiyatından alınan gazel, kaside, mesnevi, rubai, murabba, muhammes gibi nazım şekilleri kullanılmıştır.

♦ Şarkı ve tuyuğ ise Türklerin geliştirdiği şekillerdir.

♦ Şiirler işlenen konulara göre tevhit (Allah'ın birliği), münacat (Allah'a yakarış), naat (peygambere övgü), methiye (devrin büyüklere övgü), hicviye (eleştiri), mersiye (ağıt) gibi adlar alır.

♦ 13. yüzyılda gelişmeye başlamış, 16. ve 17. yüzyıllarda en olgun dönemini yaşamış, 19. yüzyılın sonlarında ise biçimsel olarak sona ermiştir. Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal Beyatlı gibi ünlü şairlerimiz divan şiiri geleneğinden beslenerek yepyeni bir şiir tarzı yaratmışlardır.

♦ Fuzuli, Baki, Nedim, Nef'i, Nabi, Şeyh Galip en önemli temsilcilerindendir.

3. MODERN (SERBEST) ŞİİR GELENEĞİ

Cumhuriyet döneminin ilk elli yılı, her alanda olduğu gibi sanat ve edebiyat alanında da büyük yenilik, zenginlik ve çeşitlilik gösterir. Denilebilir ki "yenilik" bu dönemin başlıca özelliğidir.

Gelenekle ilgilerini kesen Cumhuriyet devri Türk şairleri, dünyadaki yeni akımları izleyerek ülkemizde de onların benzerlerini yaratmaya çalışmışlardır. Bu dönemin bazı şairleri halk ve divan edebiyatındaki bazı unsurları kullanarak yeni bir şiir tarzı yaratmıştır.

Modern Şiir Geleneğinin Özellikleri:

► Uyak, ölçü gibi unsurları kullanmak gerekli görülmez.

► Ses akışı ve ritmi sağlayan unsurlar; dizelerin sıralanışı, sözcük tekrarları, sözcüklerin dizilişi ve ses tekrarlarıdır. Şiirlerde iç ahenk ön plandadır.

► Birim zorunluluğu yoktur. Şiirler genelde tek birimden oluştuğu için nazım birimi dizedir.

► Modern şiirler hem imgeye hem sese dayanır.

► Dilin anlam yönü, imgeyle ortaya çıkar. Bu bakımdan anlam geriye itilmiştir.

► Modern şiir, geleneği özümseyerek yeniden yaratma yolunu seçmiştir.

► Bireysel duygular ön plandadır.

► Sözcükler çağrışım yönünden zengindir.

► Somuttan çok, soyut duygu ve düşüncelere yaslanır.

► Genellikle serbest nazım kullanılır.

► Dili sadedir. Alışılmamış bağdaştırmalar zaman zaman anlamayı güçleştirir.

► Konu yönünden belli bir sınırlaması yoktur.

► Bazı şairler modern şiir geleneğine bağlı olmakla birlikte halk veya divan şiirinden de yararlanmayı sürdürmüşlerdir. Örneğin Ahmet Kutsi Tecer, halk şiirinden; Atilla İlhan, divan şiirinden yararlanmıştır.

► Her şiirin bir başlığı vardır.

► Şairler şiirlerinde mahlas kullanmaz.

► Anlam yönünden birimler arasında belli bir akış ilişkisi vardır.

► Bu nedenle birimlerin yerleri değiştirilemez.

MANZUME VE ŞİİR

Edebi eserlerin, nazım (şiir) ve nesir (düz yazı) olmak üzere iki temel ifade biçimi vardır.

Nazım biçiminde oluşturulmuş eserlere

manzum eser, nesir yoluyla oluşturulmuş eserlere ise **mensur eser** denir.

Bir şiir düz yazıyla oluşturulmuş edebi eserlerde görülen **olay örgüsü, kişi, zaman ve mekân** unsurlarıyla meydana getirilmişse buna **manzume** denir. Öğretici konular ve akılda kolay kalması istenen düşünceler manzume biçiminde yazılır.

● Ölçülü, uyaklı, şiir biçiminde yazılan manzum hikâyeler de manzumdir.

● Divan edebiyatında uzun hikâyeler mesnevi türü ile yazılırdı. Tanzimatla birlikte şairler uzun anlatımlar için manzum hikâyeye başvurdular. Manzum hikâyenin ilk adımlarını bu dönemde Recaizade Mahmut Ekrem atmış; bu tür Servet-i Fünun döneminde yaygınlaşmaya başlamıştır.

● Manzum hikâyelerin öykülerden tek farkı, şiir biçiminde yazılmış olmalarıdır. Bu tür hikâyelerde öğreticilik ön plandadır.

Manzum hikâyelerin genel özellikleri

şunlardır:

- Hikâyede bulunan bütün özellikler (olay, yer, zaman, kişiler) manzum hikâyede de bulunur.
- Toplumu ilgilendiren konular ve olaylar işlenir.
- Daha çok ders veren, eğitici, öğretici, etkileyici konular seçilir.
- Ölçü ve uyağa dikkat edilir.
- Anlam, alttaki dizelerde de devam eder.
- Karşılıklı konuşmalara yer verilir.
- Dizelerin uzunlukları aynı olmayabilir.
- Manzum hikâyelerde şairler ya bir olayı anlatırlar ya da öğüt vermek amacını güderler.
- Manzum hikâyeler genellikle bir çevre tasviriyle başlar, o çevrenin kişileri tanıtılır. Sonra olay anlatılır. Amaç okura bu bölümde ders vermektir. Bir hikâye gibi sonlandırılır.
- Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri hikâye ile benzer özellikler gösterir.
- Manzum hikâyeler dörtlük, beyit, bent şeklinde de yazılabilir.
- En büyük iki temsilcisi Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Ersoy'dur.

ŞİİR	MANZUME
Ölçü, uyak, nazım biçimi gibi unsurlardan yararlanır.	Ölçülü, uyaklıdır.
Dizeler halinde yazılır.	Dizeler halinde yazılır.
Belli birimlerden oluşur.	Belli birimlerden oluşur.
Düz yazıya çevrilemez, çevrildiğinde anlam kaybına uğrar.	Düz yazıya çevrilebilir.
Metindeki duyguyu yansıtan ses akışı vardır.	Metindeki duyguyu yansıtan ses akışı vardır.
Sözcükler genellikle mecaz anlamda kullanılır.	Sözcükler genelde gerçek anlamıyla kullanılır.
Gerçeklik, yazarın duygularıyla biçimlenen, değiştirilen gerçekliktir.	Gerçekte yaşanması mümkün olaylar üzerine kurulur.
Hissettirme, sezdirme söz konusudur.	Anlatma, gösterme söz konusudur.
Anlatım imgelerle, çağrışıma açık sözcüklerle ortaya konur.	İmge ve çağrışım yönü zayıftır.
Anlam çok yönlüdür, çeşitli yorumlara açıktır.	Anlam tek yönlüdür.
Amacı estetik haz uyandırmaktır.	Amacı doğal gerçekliği olan bir konuyu anlatmaktır. Bu yönüyle öğreticidir.
Olay örgüsü, kişi, mekân, zaman unsurları yoktur.	Olay örgüsü, kişi, mekân, zaman unsurları vardır.
Sanatsal ürünlerdir.	Öğreticilik ön planda olduğundan sanatsal yönü zayıftır.
Kişisel duygular ön plandadır.	Bireysellikten uzaktır. Toplumsal, didaktik konular işlenir.
Edebi metindir.	Edebi metindir.
Estetik kaygı taşır.	Estetik kaygı taşımaz.